

Kadim Mezopotomya Dinleri

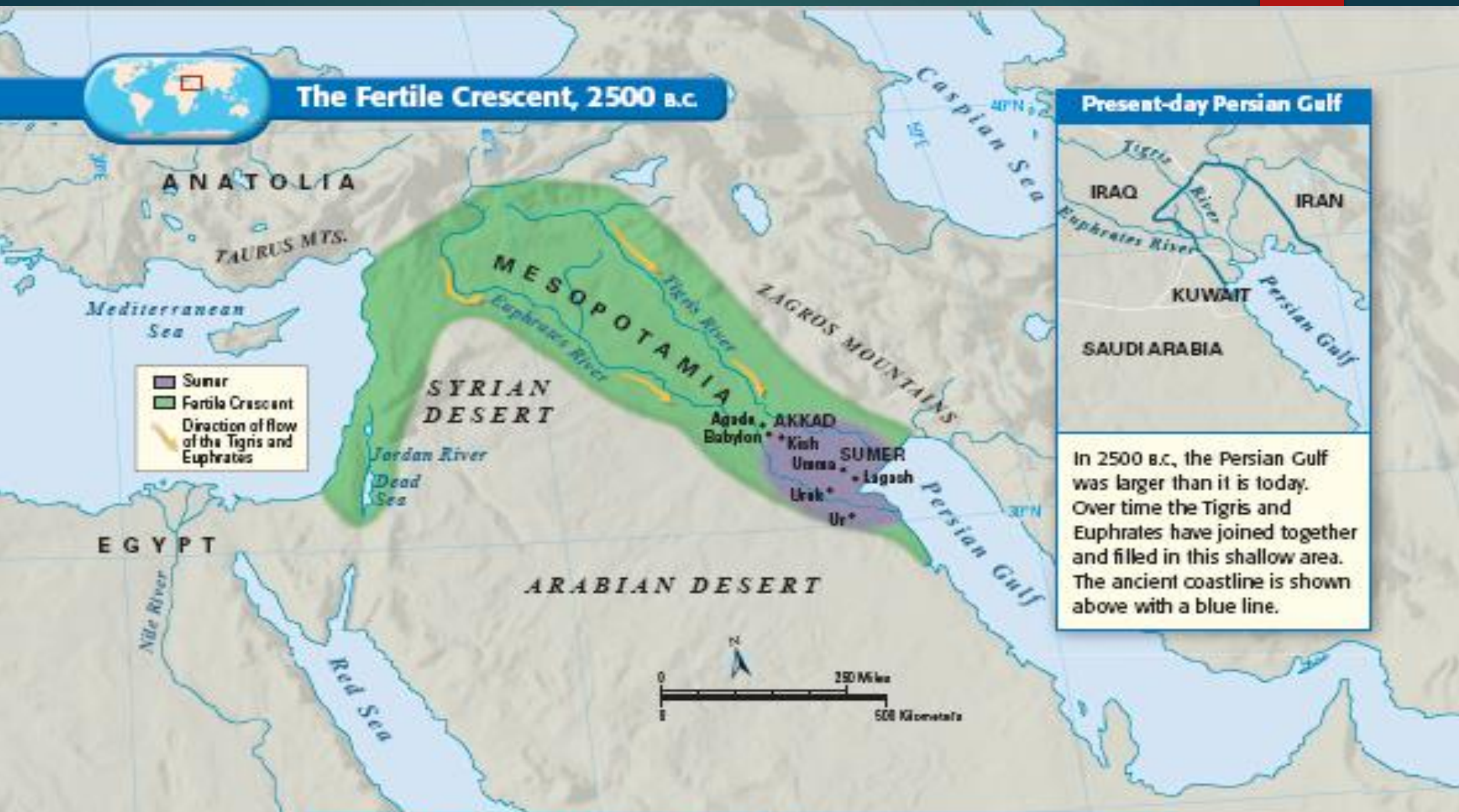
PROF. DR. CENGİZ BATUK

Giriş

- ▶ Mezopotamya dinleri, temelde Sümerlerin ve Akkadların inanç ve uygulamaları ile onlardan sonra gelen, Asur ve Babillilerin inançlarını ifade etmektedir.
- ▶ Kabaca MÖ 3500'lerden itibaren ortaya çıkan inançları kapsadığı varsayılmaktadır.
- ▶ Kimi araştırmacılara göre ayrı ayrı ele alınmaları gerekmele birlikte kısmi nüanslarla Sümer inançları üzerine inşa edilen bir gelenek söz konusudur.

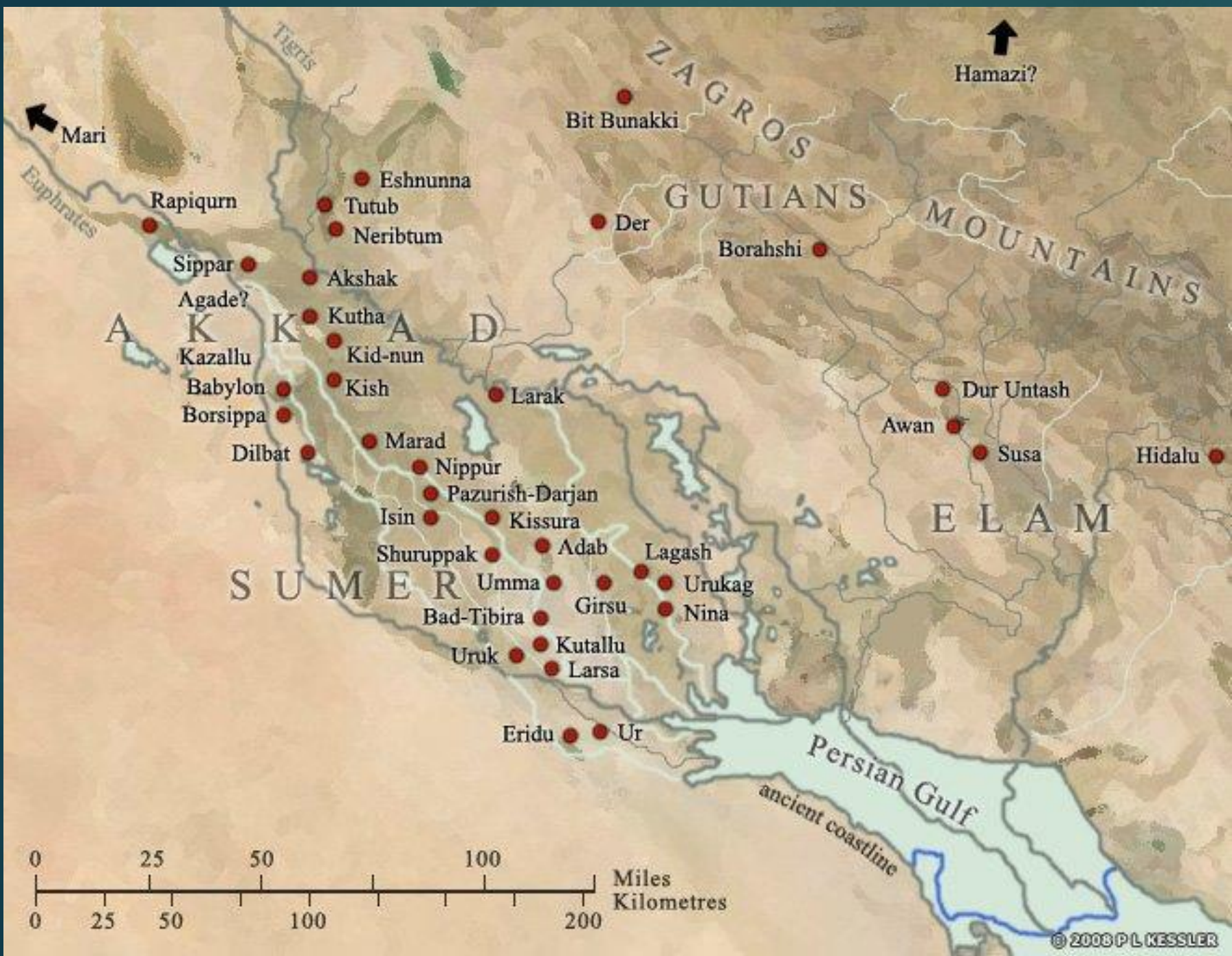
The Fertile Crescent, 2500 B.C.

Present-day Persian Gulf

In 2500 B.C., the Persian Gulf was larger than it is today. Over time the Tigris and Euphrates have joined together and filled in this shallow area. The ancient coastline is shown above with a blue line.

(C) Prof. Dr. Cengiz Batuk

Giriş

- ▶ Mezopotamya bölgesindeki ilk yerleşimler MÖ 6000'lerde başladığı kabul edilir.
- ▶ Kuzey Mezopotamya'daki Urfa-Göbeklitepe'deki mabet kalıntıları MÖ 10. binyıla tarihlendirilmektedir. Yani daha eski yerleşimler var demektir.
- ▶ Göbeklitepe, Mezopotamya medeniyetlerinde dinin merkezi bir rol oynadığı bilgisini pekiştirmiştir.
- ▶ Varlığı yöneten güçlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını ve yaşamdaki doğru davranışlara rehberlik edebilecek tek entelektüel çerçeve olarak din, eski Mezopotamya medeniyetinin tüm yönlerini kaçınılmaz olarak hâkimdi.
- ▶ Din, Mezopotamya uygarlığının sosyal, ekonomik, siyasal, hukuki, politik ve askeri kurumlarında olduğu kadar şiir ve sanat için de önemli semboller sağlamıştır.
- ▶ Doğudaki Elamitler, kuzeydeki Hurriyanlar ve Hititler ve batıdaki Aramiler ve Yahudiler gibi Mezopotamya dışındaki halkları ve kültürlerini bile etkilediği kabul edilmektedir.

Tanrılar

- ▶ Mezopotamya halklarında **politeist** tanrı anlayışı hakimdir.
- ▶ Her dönemde antropomorfik özelliklere sahip yüzlerce tanrı, tanrıça, yarı tanrılar ve cin vb varlıklar vardır.
- ▶ Çoğunlukla bu tanrılardan birisi panteonun başında bulunurdu ve her Sümer – Babil şehrinin koruyucu bir tanrı ya da tanrıçası bulunmaktaydı.
- ▶ Tanrılarının çokluğu kaos sebebi değildir.
- ▶ Bütün tanrılarının neyi yapacakları, neyi yapamayacakları, güçlerinin sınırı belirlenmiştir.
- ▶ Bu kurallar dizgesine Sümerlilerin verdiği isim “**Me**”dir.

ENLİL

- ▶ Sümerlilerde en önemli ya da baskın tanrı *Enlil*'dir.
- ▶ Enlil, tanrıların babası, göğün ve yerin kralı gibi sıfatlarla anılır.
- ▶ Babil'de Enlil yerini MARDUK'a bırakır.
- ▶ *An, Enlil, Enki ve Ninhursag* Sümerlilerin en önemli dört tanrılarıdır.

Enlil için yapılan Nippur şehrindeki Ekur (Duranki) tapınağı. Dağ Evi anlamına gelir.

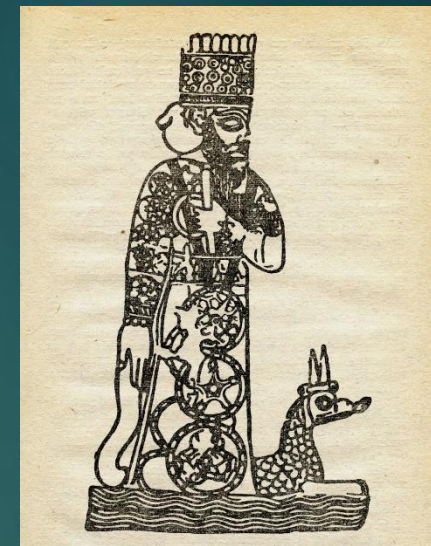

(C) Prof. Dr. Cengiz Batuk

Tanrılar

- ▶ Babilliler, Sümer kültünün ana temalarına ve tanrılarının çoğuna bağlı kalmışlar ama Marduk'u merkeze alan bir imparatorluk kültürünü yeniden oluşturmuşlardır.
- ▶ Gökyüzü tanrısı **An (Anu)**, hava tanrısı **Enlil** ve yeryüzü tanrısı **Enki (Ea)**, Babil tanrıları arasında da yer alırken **Marduk**, Ea'nın oğlu olarak panteona eklenmiş ve böylece hem doğuştan gelen haklara hem de onun olağanüstü yeteneklerine sahip olarak yaratılmıştır.
- ▶ Marduk'un yüce tanrı olması kral I. Nebukadnezar (MÖ 1126-1103) döneminde gerçekleşir

(C) Prof. Dr. Cengiz

Tanrılar

- ▶ *Enuma Eliş* (Yaratılış Miti), Babil ve Marduk'un yükselişini mitolojik olarak anlatmaktadır.
- ▶ Marduk'la yakından ilişkili bir diğer tanrı da oğlu **Nabu**'dur. Antik bir Babil şehri olan Borsippa'nın tanrısı olan Nabu, aynı zamanda yazıcıların koruyucusu ve Ea ile Marduk gibi **bilgelik tanrısı**dır.
- ▶ Bunların dışında Ay tanrısı *Sin* (*Nanna*), Güneş-tanrı *Şamaş*, hava tanrısı *Adad* (veya *Hadad*) diğer önemli tanrılardır.

Kozmogoni

- ▶ **Kozmogoni, Teogoni ve Antropogoni**
- ▶ Mezopotamya kozmolojisi hakkında net bir kayıt olmamakla birlikte farklı dönemlere ait mitolojilerden çıkarım yapılmaktadır. Sümer kozmoloji anlayışı tanrılarla birlikte ifade edilmektedir. Aslında Evren, gök ve yerden oluşan “*an-ki*” adını verdikleri bir yapıdır.
- ▶ Dünya düz bir disk şeklinde olup üzerinde geniş bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluk bir göksel katı maddeyle (kalayla) kaplıdır.
- ▶ Gök ve yer arasında rüzgar, hava, nefes ve ruh anlamlarına gelen “*il*” adını verdikleri bizim atmosfer dediğimiz şeye tekabül eden bir madde olduğuna inanıyorlardı.
- ▶ Güneş, ay ve gezegenlerde bu maddeden yapılmış olmakla birlikte farkı parlaklıklarıdır. Gök ve Yerin etrafında da her şeyin kaynağı olan bir su/deniz vardır.
- ▶ Bu ezeli deniz, Gök (tanrı *An*) ve Yeri (tanrıça *Ki*)’yi doğuran ana ve bütün tanrıları yaratan tanrıça *Nammu*’dur.

Kozmogoni

- ▶ Burada Mısır mitolojisinden farklı olarak yer dişi gök eril olarak tasavvur edilmektedir. Bu ilk iki tanrısal çift birleşir ve hava tanrısı *Enlil* doğar. Enlil, anne ve babasının arasını ayırır: Gök yukarı, Yer ise aşağı doğru çekilir.
- ▶ Başlangıçta ***Dilmun*** adı verilen mükemmel, kutlu bir yer vardır. Orada hiçbir kurt kuzuyu parçalamaz, hiçbir aslan öldürmez, acı, hastalık vb. kötü şeyler yoktur.
- ▶ Lakin Dilmun'un efendisi *Enki*, bakire eşi tanrıça *Ninhursag (Nintu)*'la birlikte olur *Ninsar* (bitkilerin tanrıçası) olur. Sonra *Ninsar*'la birlikte olur ondan *Ninkurra* (dağların tanrıçası) olur. Kızı *Ninkurra* ile birlikte olur *Uttu* (dokuma tanrıçası) doğar. *Uttu*'yla birlikte olur. *Uttu*'nun bedenindeki sekiz tohumu alarak toprağa eker ve sonrada çıkan bitkileri yer.
- ▶ Burada teogoni yani tanrıların ortaya çıkışı anlatılmaktadır fakat aynı zamanda bu cennetteki büyüünün bozulması anlamına gelir. Enki, bitkileri yediği için *Ninhursag* tarafından cezalandırılır. Bu tanrılar arasındaki ilk dram bir anlamda ilk günahdır. S. N. Kramer *Dilmun*'un Tevrat'taki Bahçe (cennet) olduğunu iddia eder. Tek fark *Dilmun*'un tanrılara ait bir cennet olarak anlatılmasıdır.

- ▶ Başta Sümer olmak üzere Mezopotamya inançlarında insanın tek bir amaçla yaratıldığına inanılıyordu: **Tanrılara hizmet etmek.**
- ▶ Tanrıların barınak, yiyecek ve benzeri arzularını yerine getirmek insanın göreviydi. Yazgısı tanrılar tarafından önceden belirlenmiş fakat insan bunu bilmemektedir.
- ▶ Özgür iradesi olmadığı gibi Sümerlilerin böylesi bir problemi tartışıklarına dair de bir kayıt bulunmamaktadır.
- ▶ Toplumsal hayatta Sümerliler, iyilik, gerçek, yasa, düzen, adalet, özgürlük, doğruluk ve dürüstlük, bağışlama, merhamet gibi erdemlere çok değer veriyorlardı. Bunların tersi durumlardan da rahatsız oluyorlardı. Ahlaksal düzen onlara göre çok önemliydi ve güneş tanrısı Utu (Şamaş) gibi ahlaki denetleyen çok sayıda tanrı vardı.

► **Kutsal Krallar**

- Mezopotamya inançlarının en bariz özelliği siyasal alanın doğrudan tanrısal bir alan olarak görölmesidir. Krallar, tanrılarla insanlar arasında bir aracı olarak görölüyordu. Yeryüzünde tanrıyı temsil ediyorlar ve tanrısallığı paylaşıyorlardı. Fakat tanrılar panteonunda yer almıyorlardı. Bu kısmen Mısır firavunlarına benzese de kralın tanrılar ailesinden sayılmaması ve doğrudan tanrı olarak görölmemesi nedeniyle farklıdır.

Ziggurat

(C) Prof. Dr. Cengiz Batuk